

Opening conference

Gaudí, gaudinismes, gaudinistes i gaudinians

Dra. Mireia Freixa

Universitat de Barcelona

Gaudí, gaudinismes, gaudinistes i gaudinians, el títol que he volgut donar a aquesta conferència, no és només un joc de paraules. Vull compartir amb vostès una reflexió entorn de la difusió, divulgació –i fins tot, el consum, entès en termes moderns–, de les obres i la figura d’Antoni Gaudí a la ciutat de Barcelona. Faig aquestes reflexions des de la meva condició de ciutadana de Barcelona i de resident –en horaris laborals– en el barri del Raval, però també com a professora i investigadora sobre el Modernisme català¹, una situació que ens posa en una situació delicada, i bel·ligerant alhora, enfront de les contínues agressions al nostre patrimoni.

Un passeig pels carrers de Barcelona un dia qualsevol –i al llarg de totes les estacions–, ens dóna una imatge que era difícil d’imaginar fa uns anys. El bus turístic carregat de visitants, el tipus de vianant que va amunt i avall pel passeig de Gràcia o les cues entrant a la Sagrada Família són una prova evident de la valoració que ha assolit Gaudí i l’art modernista català. La ciutat de Barcelona va fer un salt endavant per superar els visitats de sol i platja amb l’ànim de convertir-se en una referència pel turisme cultural: un dels projectes del *Model Barcelona* que es va implantar després de la celebració dels Jocs Olímpics de 1992 (i aquí podríem parlar de les crítiques fetes per companys d’aquesta pròpia facultat, els professors Horacio Capel i Manuel Delgado²). Però, finalment, s’ha acabat desdibuixant l’objectiu inicial, al convertir-se en un

---

¹ Aquest text s’inscriu dins de les línia de recerca que portem des de GRACMON, Grup de recerca sobre art i disseny contemporani de la Universitat de Barcelona.

² Horacio CAPEL, “El debate sobre la construcción de la Ciudad y el modelo Barcelona”, *Scripta nova: Revista electrónica de geografía y ciencias sociales*, núm. 11 (2007) pàgs. 229-255; Manuel DELGADO, *La Ciudad mentirosa. Fraude y miseria del “modelo Barcelona”*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2007.

fenomen de masses, fins el punt que, a hores d'ara, resulta difícil de conviure amb el dia a dia dels ciutadans.

En la nova etapa del govern municipal entrant, es volen capgirar les coses ja que, entre les seves premisses, inclou revisar el fenomen del turisme. Al programa de la coalició guanyadora³, es diu “Necessitem una Barcelona acollidora, però disposada també a plantar cara als gran *lobbies* financers, immobiliaris i turístics...” i més avall “No volem una ciutat que vengui el patrimoni urbà al millor postor”⁴ però no hi he sabut veure cap referència a les mesures per a la protecció d'aquest patrimoni. Es reconeix que s'ha de tenir cura del turisme perquè és un bé primordial per a la ciutat però en cap dels apartats es parla explícitament de la protecció del patrimoni. El tema s'inclou en el capítol dedicat a la cultura, tot incorporant el concepte de Paisatge patrimonial i cultural, al costat de la qüestió de la rehabilitació i relacionant el tema amb l'habitatge social. Es parla de paisatge cultural i de rehabilitació, però no de protecció, ni tampoc de l'estudi d'aquest patrimoni.

En el programa electoral del partit polític que va quedar en segon lloc⁵—i no hem d'oblidar que representa també a una part important de la ciutadania—, no hi ha cap referència a la conservació i protecció del patrimoni en el seu decàleg inicial. En el programa detallat, hi ha unes pàgines (96-99) dedicades a la Difusió i Preservació del Patrimoni, però no hi ha cap apartat concret referit al turisme, només una petita referència al turisme “responsable”.

Els hi prego que disculpin les al·lusions tant directes a un fet només vinculat a la nostra ciutat, però penso que és aplicable a totes les ciutats turístiques que tenen com nosaltres un gran patrimoni moble i immoble per conservar. Cap dels programes electorals apunta un tema que és fonamental, el fet que només

---

³ El II Congrés *coupDefouet* es va celebrar pocs dies després de les eleccions municipals de l'any 2015 que va guanyar la coalició Barcelona en Comú encapçalada per Ada Colau.

⁴ <https://guanyembarcelona.cat/> (18-6-2015).

⁵

<http://ocmbarcelona.cat/manualUp/CiU%20Programa%20Municipals%20Barcelona%202015.pdf> (18-6-2015).

l'estudi i el coneixement pot portar a un ús del responsable del turisme. La manca de coneixements sobre el patrimoni i del seu entorn històric ens en fa perdre la seva visió social i cultural, al amagar les “capes “ que l’han conformat al llarg dels temps, al mateix temps que perdem el sentit crític que ens dona la reflexió sobre el fet històric. La manca de treballs i l’abús de la informació *online* porta a la repetició constant d’errors, però això no és el pitjor, es parteix d’una concepció estandarditzada de la història com una suma de dates i enunciats. Aquest ha estat un llarg debat en el que, lamentablement, els interessos econòmics prevalen moltes vegades sobre els patrimonials. Peter Trowles, en la ponència *From Academia to Cultural Tourism: New approaches to the Historiography to Art Nouveau*⁶, presentada al I Congrés *coupDefouet*, marcava molt bé com havia de ser la integració entre l’estudi, la protecció i la difusió del patrimoni.

Per entrar ja en tema del nostre debat, entenguem primer quin és el valor semàntic dels termes, gaudinisme, gaudinista i gaudinià.

Aplicant uns coneixements gramaticals simples respecte a aquests derivats de la paraula Gaudí, podem dir que el sufix,

- **isme**, és una doctrina o manera de pensar, com “cristianisme” de cristià, “barcelonisme” de Barça i “gaudinisme” de Gaudí.
- **ista**, per la seva banda, pot tenir dues acceptacions,
  - o 1. Com a nom significa un ofici o activitat, dentista, flautista, carterista (podrem parlar dels gaudinistes com activitat?)
  - o 2. Com adjectiu, seguidor d’una corrent o doctrina, barcelonista, gaudinista
- **à**, implica relació o pertinença; ciutat, ciutadà; Gaudí, gaudinià

Entenen que, en el primer cas, **gaudinisme**, es relaciona amb una actitud, el segon, **gaudinista**, tant com nom o adjectiu, involucra directament uns

---

⁶ Peter TROWLES, “From Academia to Cultural Tourism: New Approches to the Historiography of Art Nouveau”, Lluís BOSCH, Mireia FREIXA (eds.), *CDf International congress*. Barcelona: Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, 2015, pàgs, 350-360.

col·lectius; i el tercer, **gaudinià**, pressuposa una pertinença, i més quan ho apliquem en plural, gaudinians. Per entendre'ns, el problema arriba quan un gaudinista es converteix en gaudinià, és a dir quan una doctrina pot acabar incloent també una pertinença.

1926. L'enterrament de Gaudí, primer gran esdeveniment de fervor gaudinista

Gaudí va morir l'any 1926 treballant encara en l'obra de la Sagrada Família quan el Modernisme era considerat, sense embuts, un símbol del mal gust i, encara pitjor, com a “decadent”. Pocs estils artístics van patir el descrèdit que va tenir el Modernisme i l'Art Nouveau. Superat el gust més depurat de l'Art Déco i, encara més tard, amb el prestigi que va assolir el Moviment modern, l'Art Nouveau donava una imatge basardosa i passada de moda, radicalment allunyada de l'esperit modern. Aquest nou gust s'havia imposat a tot Europa i estava provocant la desaparició de molts dels objectes i dels edificis modernistes, però la personalitat i l'obra de Gaudí va resistir i la mobilització ciutadana que va seguir la seva mort, representa el primer pronunciament d'afecció gaudinista, entesa com un adoctrinament col·lectiu.

Recordem la mitificada, ara i aleshores, imatge d'un Gaudí vell que, durant dotze anys, només treballava pel Temple. La mort de Gaudí, al 74 anys, atropellat per un tramvia i amb un vestuari que semblava un indigent, es va convertir en una gran manifestació ciutadana⁷ (només comparable a la del gran poeta “nacional” Mn. Cinto Verdager, l'any 1902) tot sent, al mateix temps, una bona mostra del crèdit que tenia l'arquitecte entre totes les classes socials. Era, d'alguna manera, una manifestació una mica desproporcionada en plena dècada de 1920, en una Barcelona aclaparada per la dictadura de Primo de Rivera, malgrat que encara mantenia viu el catalanisme polític gràcies a la gran embranzida que havia representat la Mancomunitat. En el camp de

---

⁷ Vegi's els testimonis contemporanis de la seva mort recollits a *Antoni Gaudí. La seva vida. Les seves obres. La seva mort*. Barcelona: Editorial Políglota, 1926.

l'arquitectura, el classicisme noucentista s'obria a la modernitat i l'arquitectura moderna estaria present a la propera Exposició de 1929 amb Mies van der Rohe. Però Gaudí era més que un arquitecte, era un personatge popular, excèntric, auster, profundament català, cristià i mort, a més, en "olor de santedat". Era un personatge molt conegut a nivell popular i, entre arquitectes i intel·lectuals, va tenir més prestigi entre la generació noucentista que no en la seva pròpia.

Els arquitectes gaudinistes, els primers seguidors de Gaudí

Els primers gaudinistes, entès així com a adjectiu, seguidors primigenis de la doctrina no escrita de Gaudí foren els seus col·laboradors més directes, tot i que molts d'ells tingueren també una ingent producció pròpia. El tema ha estat tractat ja per diverses investigacions⁸ que han volgut esbrinar la seva relació amb Francesc Berenguer i Mestres (1866-1914) qui va ser la seva mà dreta fins a la seva mort l'any 1914, Joan Rubió i Bellver (1871-1952), Domènec Sugrañes i Gras (1878-1938), Josep M. Jujol (1879-1949), fins i tot César Martinell (1888-1973). Són uns arquitectes que estudien i tradueixen els sistemes constructius del mestre i reinterpreten també les formes geomètriques que Gaudí va popularitzar⁹.

Podríem també com a "gaudinistes" els que sense ser deixebles directes, interpretaren l'Art Nouveau internacional a través de la relectura de l'arquitectura de Gaudí. El "model" Gaudí pel prestigi assolit, era reinterpretat de la mateixa manera que ho eren els grans arquitectes europeus que es difonien a través de revistes especialitzades i repertoris internacionals. Situaríem en

---

⁸ Arleen PABÓN de ROCAFORT, "Els col·laboradors arquitectònics d'Antoni Gaudí" dins, Juan José LAHUERTA (ed.), *Gaudí i el seu temps*. Barcelona: Barcanova, 1990, pàgs. 215-255; Raquel LACUESTA, "Gaudinistes i gaudinisme", dins de Francesc FONTBONA (ed.), *el Modernisme, a l'entorn de l'arquitectura*. Barcelona: Edicions l'Isard, 2002, pàgs. 55-70 (2002) i l'obra conjunta *Els arquitectes de Gaudí*. Barcelona: Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, 2002.

⁹ Oriol Bohigas, l'any 1958, va fer una dura crítica d'aquests arquitectes en una conferència al Centro de Estudios Gaudinistas, vegi's, "Problemas en la continuación de la Sagrada Familia" dins *Centro de estudios gaudinistas*. Barcelona: Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares, 1960.

aquest grup a Lluís Muncunill (1868-1931), Salvador Valeri (1873-1954) o Manuel Sayrach (1886-1937). Per tots ells, el **gaudinisme** ofería la fórmula d'una modernitat controlada, d'un Art Nouveau "d'estar per casa" que fos assimilable i ràpidament comprensible pels seus comitents. Recordem que el gran problema per la difusió de l'Art Nouveau a Catalunya residia en la dificultat de interpretar un estil que era específicament *cosmopolita* en una societat que estava immersa en un procés de recuperació de la pròpia identitat, les formes gaudinistes no deixaven lloc a engany, eren alhora innovadores i amb uns referents d'indubtable identificació nostrada.

El gaudinisme, un corrent, (o doctrina) en els anys del Modernisme

En l'entorn de la cultura del Noucentisme i en els anys de la primera dictadura, la construcció de la Sagrada Família s'havia convertit en un referent de la cultura catalana¹⁰. Més enllà de l'estil de l'edifici, situat de manera radical contra l'estètica de les avantguardes arquitectòniques del segle XX, la gran empresa de la Sagrada Família coincidia amb la ideologia dominant del catalanisme que havia definit Josep Torres i Bages a *La Tradició Catalana* (1892)¹¹ i que havia tingut també una profunda influència sobre Gaudí després de la crisi espiritual que va patir cap a 1894, provocada per la mort sobtada del seu amic i comitent, el bisbe d'Astorga, Joan Grau. Segons aquest pensador, el catalanisme i el catolicisme havien de convertir-se en els dos pilars sobre els quals s'havia de construir la nova pàtria, un plantejament que seria recollit per una gran part del catalanisme al llarg de tot el segle XX.

Però, hem de situar aquest fet en un context més ampli. Torres i Bages, representava, de fet, una posada al dia del clergat català que havia tingut una profunda relació amb el carlisme i que s'alineava també en aquests anys al

---

¹⁰ Judith ROHRER, "Ple de sentit. Polèmica i Política entorn del Temple de la Sagrada Família" dins, GIRALT MIRACLE (ed.) *Gaudí 2002. Miscel·lània*. Edició commemorativa de l'Any Internacional Gaudí. Barcelona: Planeta, Ajuntament de Barcelona, 2002, pàgs. 278-293.

¹¹ Juan José LAHUERTA, *Antoni Gaudí 1852-1926: arquitectura, ideologia y política*. Barcelona: Electa España, 1993.

costat del catòlic integrista Fèlix Sardà i Salvany¹². Aquesta prudent modernització implicava també la predicació en la llengua materna i la redacció en aqueta llengua dels llibres de pregaries. La participació de Gaudí en els moviments de renovació de la Litúrgia¹³, el va posar al costat d'aquest grup de catòlics "tradicionalment renovadors". Com ja ha estat abastament analitzat¹⁴ en aquests grups de professionals i intel·lectuals confluïren les aspiracions de tota una ampla capa de la societat catalana que acabaria formant el nucli principal del nacionalisme conservador i de la ideologia noucentista. En aquest entorn, religiós, conservador i renovador al mateix temps, el gaudinisme, hi tindrà un lloc determinant.

En aquest entorn, hi torbem també un grup de joves arquitectes, un dels quals ja hem inclòs entre els seus deixebles directes, el ja citat Joan Rubió i Bellver i també Jeroni Martorell i Terrats (1876-1951). Però d'altres, com Rafel Masó i Valentí (1880-1935), Josep M. Pericas i Morros (1881-1966), tenen una relació amb el mestre, no tant professional com **moral** podríem dir. Una part d'ells participaren en una agrupació religiosa que havia estat fundada el 1891, la Congregació Mariana dels jesuïtes de Barcelona que canalitzava els anhels d'exercir l'apostolat dels joves universitaris catòlics de la que depenia l'Acadèmia Catalanista i, com ha assenyalat Joan Aulet¹⁵, acabaren constituint un dels grups fundacionals del Modernisme. En la primera hi va tenir una presència important Torras i Bages i en la segona, el pare Ignasi Casanovas de la Companyia de Jesús que tingué, així mateix, una forta influència sobre Gaudí en els darrers anys de la seva vida. Molts dels seus membres

---

¹² Josep MASSOT i MUNTANER, *L'església catalana al segle XX*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1975 pàgs. 17 i ss.

¹³ Jordi CASTELLANOS, "Torras i Bages i Gaudí", dins Juan José LAHUERTA (ed.), *Gaudí i el seu temps*. Barcelona: Barcanova, 1990, pàgs. 143-191; del mateix autor, *Intel·lectuals, ideologia i poder*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1988. Vegi's també els articles Antoni PLADEVALL, Anna M. BLASCO, Joan GALTÉS i Ramon PLA i ATXÉ a *Gaudí i la dimensió transcendent*. Barcelona: Editorial Cruïlla, 2004

¹⁴ Jordi CASASSAS, *La fàbrica de les idees. Política i cultura a la Catalunya del segle XX*. Catarroja: Afers, 2009.

¹⁵ Jaume AULET, *Josep Carner i els orígens del noucentisme*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pàgs. 46-74; Joan TARRÚS i Narcís COMADIRA, *Rafael Masó. Arquitecte noucentista*. Barcelona: Lunweg Editores, S. A., 1996, pàg. 20.

s'integraren, més tard, en altres plataformes com el Cercle Artístic de Sant Lluç i la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat.

Tarrús i Comadira recullen amb detall la fascinació que Gaudí va exercir sobre el jove Masó quan feia de catequista a Sagrada Família. Li va dedicar un poema que va titular "Tríptic. Al·legoria del catecisme a la Sagrada Família" i del que en destaco el fragment en el que descriu el personatge:

"Du negre el vestit, afable és sa cara
és d'ulls expressius i dolça mirada
te el rostre seré com un venerable,
i el posat calmós com de patriarca,
son cap guaita al cel, i els braços allarga,
com un Crist en creu, per sobre els retaules....."¹⁶.

Josep M. Pericas (1881-1966), per la seva banda, va ser un personatge tant religiós com Masó i que va estar relacionat tant amb la Lliga Espiritual com amb el Cercle però no hi va prendre part de forma tan activa. Segons el testimoni d'Antoni Pladevall, "vaig sortir gaudinitzat de l'Escola"¹⁷. Finalment, Jeroni Martorell i Tarrats (1876-1951), en realitat, només es mostrà gaudinista en una obra, el Refugi del Centre Excursionista a Ull de Ter (Setcases). Però Martorell havia estat també membre de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat on va dictar una conferència sobre "Motllures gòtiques interseccionals" que segons *Montserrat* va tenir "indirectament un caràcter religiós i patriòtic", és a dir, en la mateixa línia que la revista reivindicava l'obra de Gaudí en aquell moment. D'altra banda, va ser l'autor de dos articles a la revista *Catalunya* que han estat decisius pel coneixement de l'arquitectura catalana, "L'Arquitectura moderna: I L'estètica. II. Les obres"

---

¹⁶ TARRÚS, COMADIRA, *op. cit.*, pàg. 29; el text que aquests autors van localitzar en un paper imprès que no van poder identificar, dedueixo que es correspon amb el que va ser llegit a la sessió necrològica pel pare Fiter i que va tenir lloc a la Acadèmia Catalanista de la Congregació Mariana el 2 de febrer de 1903 (Jaume AULET, *op. cit.*, pàg. 55, nota 29)

¹⁷ Antoni M. PLADEVALL i FONT, "Josep Me PERICAS i MORROS, arquitecto (Vic 1881-Barcelona 1966)", *Ausa*, (1980), núm. 80, pàg. 149.

(1903) en la que fa un repàs del pensament arquitectònic europeu i dels seus principals protagonistes. Respecte a l'arquitectura catalana en fa una valoració global en la que, sense anomenar-lo, mostra l'admiració pel mestre Gaudí: “tenim arquitectes personalíssims”¹⁸. Sense entrar en detalls sobre un episodi molt conegut, recordem que Josep Torres i Bages va ser també anomenat consiliari del Cercle Artístic de Sant Lluc, fundat l'any 1893. Gaudí que també n'era membre va coincidir amb aquests arquitectes joves, Joan Rubió i Bellver o Josep M. Pericas¹⁹.

Més desconegut és el paper desenvolupat per la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat²⁰, entitat religiosa també molt lligada a Torras i Bages que convertiren el gaudinisme en la seva particular teoria arquitectònica. Aquí anem més enllà del petit cercle d'arquitectes que acabem de descriure. A través de la Lliga Espiritual, Gaudí es converteix en l'Arquitecte, amb majúscules, d'una part significativa de la jerarquia eclesiàstica. La Lliga Espiritual és molt més explícita encara que el Cercle en els seus objectius com podem veure en la nota de redacció del primer número de *Montserrat*, el seu butlletí: “Ple el cor de fe, sodollats (sic) d'entusiasme y fermament convençuts de la bondat i justícia dels ideals que ens mouen, venim avui a afegir nostra petita però forta veu al hermós himne de resurrecció de tot un poble que creu i espera, i pregant treballa, i treballant s'enforteix, s'engrandeix i es dignifica”²¹. A la Lliga hi participaren molts dels que havien estat integrats a la Congregació Mariana, Rafael Masó, Josep Carner.

Dins del marc de la Lliga Espiritual cal situar, la comissió que rebé Gaudí per intervenir en la Seu de Mallorca que s'ha veure també com a part del projecte de relacionar la cultura catalana amb la mallorquina, en el que hi va tenir un

---

¹⁸ Jeroni MARTORELL, *Catalunya*, núms.18 y 24 (1903), pàgs. 241-259 y 561-576.

¹⁹ Barbara MARCHI, *Cercle Artístic de Sant Lluch 1893-2009: Història d'una institució barcelonina*. Barcelona. Universitat de Barcelona, 2011, http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/35613/1/MBM_TESI.pdf.

²⁰ Josep GALOBART i SOLÉ, “El Rosari Monumental del camí de la Santa Cova de Montserrat”, *Montserrat. Butlletí del Santuari*, núm. 50 (1997), pàgs. 22-37.

²¹ Nota de la redacció, *Montserrat. Butlletí de la Lliga Espiritual de la Mare de Deu de Montserrat*. Any I (gener-febrer 1900), núms. 1-2, p.1.

paper fonamental l'església catòlica²². Gaudí, a més a més, va ser qui va rebre l'encàrrec arquitectònic més important per part de la Lliga Espiritual, la realització del primer misteri de Glòria –el dedicat a la Resurrecció– del Rosari Monumental de Montserrat²³. La revista *Montserrat* explicita molt clarament els objectius. El sentit profundament catalanista del misteri l'aclareix el mateix Gaudí en les converses amb Bergòs “Encima del Misterio de Gloria debía ir un escudo de Cataluña de mosaico de 20 metros que se hubiese distinguido perfectamente desde Monistrol”²⁴. L'objectiu del projecte de Gaudí i de la Lliga Espiritual era associar la Resurrecció del Crist amb la resurrecció de Catalunya com queda explicitat en la placa de bronze que justifica l'ofrena amb aquest text: “La Lliga Espiritual de Nostra Senyora de Montserrat/ en nom de la pietat/ de Catalunya/ fa ofrena/ d'aquest misteri/ signe de tota resurrecció”. Finalment però, Gaudí es va retirar de l'encàrrec i el misteri va ser acabat definitivament per Jeroni Martorell i Terrats, com hem vist un dels seus “seguidors”, l'any 1916. Però tot i això, és indiscutible que Gaudí va ser un membre considerat i respectat dins de l'entitat. *Montserrat* es fa ressò, per exemple, dels èxits professionals de l'arquitecte, el felicitaren, en el número de juliol del 1900, per la concessió del premi de l'Ajuntament de Barcelona a la Casa Calvet “una concepció atrevidíssima i de gran mèrit arquitectònic”, perquè “obres com aquesta donen glòria a Déu i a la Pàtria”²⁵.

Dins de la Catalunya moderna dels anys vint, la imatge del vell Gaudí dedicat en cos i ànima a la Sagrada Família, es veia com un anacronisme però al mateix temps es convertia en un símbol de la nova Catalunya.

---

²² Juan José LAHUERTA, *op. cit* 2002, pàgs. 224-253.

²³ Sobre el Rosari Monumental s'ha editat un estudi molt complert, Francesc Xavier ALTÉS i AGUILÓ, Anton BARAULT GUILA, Josep GALOBRAT i SOLER, *Antoni Gaudí i Montserrat. El primer misteri de Glòria del Rosari Monumental*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2013.

²⁴ Testimoni de Joan Bergós recollit per Joan BASSEGODA, “Las conversaciones de Gaudí con Juan Bergós”, *Hogar y Arquitectura*, núm. 112 (maig-juny 1974) pàg. 50; recollit i traduït al català per Isidre PUIG BOADA, *El pensament de Gaudí. Compilació de textos y comentaris*. Barcelona, Publicacions del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1981, pàg. 128.

²⁵ *Montserrat*, Any I, núm. 7 (juliol del 1900), p. 105.

Gaudinistes des de l'inconformisme. L'apropiació de Gaudí des de les avantguardes històriques

Un altre episodi que no podem deixar de comentar és la fascinació que Gaudí va exercir sobre els artistes surrealistes i sobre les avantguardes que diem històriques²⁶. L'any 1922, André Breton va visitar Barcelona per fer una conferència amb motiu de l'exposició que Francis Picabia havia organitzat a les Galeries Dalmau i hi va arribar, el 7 de novembre. Allà van residir a una pensió de la Ronda de Sant Pere. Es conserva una postal que Breton va enviar a Picasso amb la Sagrada Família a la que s'hi pot llegir: "Coneixes aquesta meravella?"²⁷. A la conferència que va donar el 17 de novembre a l'Ateneu Barcelonès, publicada a *Les Pas Perdus*, el dia abans de la inauguració de l'exposició, Picabia, va fer una petita referència sense apuntar noms ni obres al Modernisme català. L'estada de Breton a Barcelona va ser breu, doncs, el dia 20 del mateix mes tornaven a ser a París. Però segur que es tema que deuria comentar amb Salvador Dalí que "redescobriria" el mestre.

El text definitiu en que Dalí manifesta obertament la seva fascinació per Gaudí és "L'Âne Pouri", publicat l'any 1929 a *Le surrealisme au service de la Révolution*, el document en el que defineix el mètode paranoico-crític. En aquest text, Dalí fa un pas per superar l'avaluació del Art Nouveau. Per sobre de la definició de la paranoia com estat de creació, introdueix el concepte del simulacre: sota el mecanisme paranoic que permet la múltiple figuració es poden entendre els simulacres –la merda, la sang i la putrefacció– que amaguen

---

²⁶ Aquest tema l'he tractat anteriorment a "Modern'Style i Dalí: algunes consideracions" dins Lourdes CIRLOT i Mercè VIDAL (eds.), *Salvador Dalí i les Arts*. Barcelona: Publicacions i edicions de la Universitat de Barcelona, 2005, pàgs. 89-96. Vegi's també Juan José LAHUERTA, *El fenómeno del éxtasis*, Madrid: Ediciones Siruela, 2004; així com el text del mateix autor "Ruinas inmortales. Dalí y el Modern Style" a Pilar PARCERISAS (ed.), *Dalí. Afinidades electivas*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Fundació Gala-Dalí, Any Dalí 2004, pàg. 265 i ss.

²⁷ LAHUERTA, *ibídem*, pàg. 159.

les “múltiples aparences del concret”. El gran simulacre seria “la trasbalsadora arquitectura ornamental del Modern Style”²⁸.

Pocs anys després, el mes de desembre de 1933, al número 3- 4 de la revista francesa *Minotaure*²⁹, Dalí retorna al tema amb un article que seria fonamental en les formulacions estètiques del surrealisme. El títol és prou significatiu, “De la beauté terrifiante et comestible de l’architecture Modern’ Style” i està dividit en set epígrafs redactats amb tota la brillantor dels textos dalinians. En el primer, titulat “Incomprensió colossal i esplendorosa del fenomen”, descriu la manca de popularitat del moviment i proposa fer-ne una nova lectura que anomena “extra plàstica” és a dir valorant plantejaments que superin els estrictament formals. Després parla de “l’aparició de l’imperialisme caníbal del Modern’ Style”, sobra la irrupció brusca de l’estil que tritura de manera convulsivo-formal el passat i el devora arribant així al més alt grau de depreciació estètica. Aquesta idea depèn del ideari filosòfic de Francesc Pujols que el 1927 havia publicat un assaig, *La visió artística i religiosa d’en Gaudí*³⁰. No tinc temps per descriure el text, el que ja he fet en una altre ocasió³¹, però ens podem quedar amb la idea d’un “Retorn a la bellesa”, el Modern’ Style com una alternativa a un nou concepte de bellesa entesa com la consciència de les nostres perversions i dels nostres desigs eròtics. Si Breton deia que “la bellesa serà convulsiva o no serà” Dalí proposa que serà “comestible o no serà”. L’art, l’estètica ha de devorar-se a sí mateixa a de “canibalitzar-se”, una interpretació –només a nivell formal de Gaudí, lluny de tota consideració contextualitzada– que va fascinar als surrealistes però que te molt poc a veure amb la verdadera personalitat de Gaudí.

---

²⁸ Va ser publicat més tard a *La Femme Visible*, París: Éditions Surrealistes, 1930; hi ha una traducció catalana al catàleg de l’exposició *400 obres de Salvador Dalí*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Ministerio de Cultura, Obra Cultural de la Caixa de Pensions, 1993, p. 80.

²⁹ *Minotaure*, núm. 3-4, (desembre de 1933), pàgs. 69-76. Hi ha una edició facsimil de Skira, Ginebra, 1981.

³⁰ Cito segons l’edició moderna de Barcelona: Quaderns Crema, 1996. Vegi’s Martí PERÁN, *Francesc Pujols i l’art del Noucents. Una aportació a la Història del Pensament a Catalunya*, tesi doctoral, Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 1988.

³¹ FREIXA, 2005, *op.cit.*

Les fotografies que acompanyen el text tenen així mateix molt d'interès, de Gyula Halász –Brassai– de Guimard i de Man Ray del Park Güell i la Casa Milà (no de la Sagrada Família) i de La Rotonda del Passeig de Sant Gervasi, d'Adolf Ruiz i Casamitjana. La correspondència entre Dalí i Foix publicada per Rafael Santos Torroella dóna referències sobre el procés de realització de la sèrie. En una carta a Foix, datada a Cadaqués, a principis d'agost, Dalí li pregunta si coneix algun bon fotògraf a Barcelona. A mitjans d'agost, ja ha decidit que ho farà Man Ray a qui ha convidat a Cadaqués³². No deixem la fotografia surrealista. Cap al 1932, Dora Maar³³ havia fet un viatge a Barcelona i a Tossa –en el moment en que aquesta vila seria anomenada per Rafael Benet la “Babel de les Arts”³⁴. A Barcelona va fer algunes esplèndides fotografies del Park Güell i de la Sagrada Família.

Rafael Santos Torroella, per la seva banda, ens dóna a conèixer un altre episodi interessant. Paul Éluard va ser a Barcelona, entre el 14 de gener i el 26 o 27 de 1936 per tal de presentar l'exposició que Picasso va fer a la Sala Esteva del carrer Casp 21, organitzada per Adlan (Amics de l'Art Nou)³⁵. Santos ha publicat les recomanacions que li va adreçar Dalí abans del seu viatge, i que haurien estat redactades entre el mes d'octubre de 1935 i inicis de gener de 1936. Aquest document, un manuscrit fet a corre-cuita per a un amic, té el valor d'expressar, amb tota claredat les seves opinions sobre la societat catalana. Dalí demana a Éluard que defensi el seu mètode paranoic-crític i que defensi que el surrealisme es troba a tot arreu, per exemple, en Fortuny i Gaudí. També li aconsella que es fixi el en els punts de vista “anàrquics” i en el Modern Style perquè els catalans “són surrealistes en l'anarquia i en el realisme”. Éluard, al seu torn, a la conferència que va fer a l'Ateneu segons *La*

---

³² Rafael SANTOS TORROELLA, *Salvador Dalí corresponsal de J.V. Foix. 1932-1936*, Barcelona: Editorial Mediterrània, 1986, pàgs. 105 i 107-108.

³³ Entre l'àmplia bibliografia, remetem a Dora Maar, *fotògrafa*. Barcelona: Centre Cultural Bancaixa, 1995 i Victòria COMBALÍA, *Dora Maar. Más allá de Picasso*. Barcelona: Circe, 2013

³⁴ Alícia SUÀREZ, *Un estudi sobre Rafael Benet*. Barcelona: 1991, 144-145

³⁵ Rafael SANTOS TORROELLA, *Salvador Dalí corresponsal de J.V. Foix. 1932-1936*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1986, pàg. 204

Publicitat, va defensar el surrealisme integral de La Pedrera i la Sagrada Família³⁶.

A part dels surrealistes però també es recupera Gaudí –i de manera sorprenent– des de les planes de la revista *A.C. Documentos de Actividad Contemporánea*, portaveu del GATCPAC (Grup Arquitectes i Tècnics Catalans per l'Arquitectura Contemporània). En el seu número 17 de 1935³⁷, reproduïa unes fotografies de La Pedrera, comparant-les a formes extretes de la natura i reivindicava el valor de les formes gaudinistes per la seva valentia en l'alliberació dels estils històrics, per la seva creativitat i per la recerca en noves possibilitats constructives. Dos números més tard, fa una proposta encara més agosarada, en un article dedicat a l'evolució dels interiors, presenta un interior del saló principal de la Casa Batlló enfrontat a un interior de Le Corbusier i Pierre Jeanneret afirmant que comparteixen la llibertat creativa i les diferents perspectives aconseguides amb superfícies corbes³⁸.

Els gaudinistes en els anys de la postguerra, una actitud

L'any 1952, passats els més durs de la postguerra, es va fundar Amics de Gaudí, amb motiu del centenari del naixement de l'arquitecte dins del Cercle Artístic de Sant Lluc³⁹. L'esperit dels Amics està descrit en el document fundacional, "l'art com a manifestació de la persona humana; l'art com a afirmació d'una col·lectivitat, i l'art com a pregària cristiana" on l'afirmació d'una col·lectivitat és el catalanisme. La fundació de la institució la podem reconstruir a partir de la memòria que el seu secretari, Enric Casanelles, va presentar a la Fundación March per sol·licitar un ajut que, finalment, va ser desestimat. *Memoria de la solicitud de Pensión –grupo Bellas Artes- a la*

---

³⁶ *Ibíd*em, 208

³⁷ *A.C. Documentos de actividad contemporánea*, núm., 17, 1935, pàgs. 20-21

³⁸ *A.C. Documentos de actividad contemporánea*, núm., 19, 1935, pàgs. 17 i 26-27.

³⁹ Aquest punt és encara una recerca en curs. Part dels materials aquí emprats van ser recollits en el fons George Collins, Georges R. Collins Archive of Catalan Art and Architecture dipositat a l'Art Institut de Chicago. N'he fet una primera aproximació centrant-me en la personalitat de George R. Collins, a "George R. Collins i el Amics de Gaudí USA", *L'Avenç*, núm. 408 (2015) pàgs. 36- 41.

*Fundación Juan March por Amigos de Gaudí de Barcelona, Enrique Casanelles para completar los fondos de la Hemeroteca Gaudiniana, 1961*⁴⁰.

L'entitat cal situar-la en el context de la postguerra espanyola; els ideals d'un nacionalisme catòlic i conservador que hem descrit en els anys del Noucentisme són similars als que sostenen Amics de Gaudí que buscaven en Gaudí i la Sagrada Família, recuperar l'esperit de la Catalunya perduda. L'ànima de la institució va ser el seu citat secretari, Enric Casanelles i Farré (1914-1968).

L'entitat va estar ubicada al Palau Güell fins i després dels problemes sorgits amb l'Institut del Teatre, es varen traslladar a l'actual Casa Museu Gaudí del Park Güell el 1963, a partir de la compra de l'immoble feta l'any 1960, incentivada per l'associació encara que no directament adquirida per la mateixa. L'objectiu de l'associació era obrir un centre d'estudis sobre Gaudí que pogués inclús acceptar estudiants estrangers. Casanelles i la seva esposa, Carme Massaguer, bibliotecària de professió, impulsaren la creació d'una biblioteca i una hemeroteca que va arreplegar un nombre significatiu de materials. Sens dubte, l'esdeveniment més important promogut per Amics de Gaudí va ser l'exposició que es va inaugurar al Saló del Tinell, l'any 1956⁴¹ amb motiu del 30è aniversari de la mort de l'arquitecte. L'exposició tot i que va ser promoguda pels Amics de Gaudí, hi van tenir el paper protagonista el galerista Joan Prats i els arquitectes Josep M. Sostres i Oriol Bohigas que estaven en aquell moment compromesos ja en el moviment contra la continuació de les obres de la Sagrada Família. Català-Roca en va fer un magnífic reportatge.

Com a contrapunt a Amics de Gaudí, César Martinell i Brunet, seguidor i també estudiós de Gaudí, va crear l'any 1958, el Centro de Estudios Gaudinistas, més orientat a estudis tècnics sobre l'arquitecte, del que en va ser

---

⁴⁰ Se'n conserva una còpia a *ibídem*.

⁴¹ La revista *Cuadernos de arquitectura* hi ha dedicat un número monogràfic, núm. 29, (1956), pàgs. 25-27. Sobre l'exposició es conserva el tríptic, alguns materials de col·leccionista que es poden resseguir a Internet.

el director. En un primer moment, el mateix Martinell explica que es crea dins d'Amics de Gaudí però que l'objectiu de C.E.G. era situar l'obra de Gaudí dins de la pràctica de l'arquitectura contemporània. En un opuscle editat l'any 1957, ja parlava de la necessitat de crear el centre⁴² però podem considerar que l'organització d'unes conferències al Col·legi d'Arquitectes, el mes de març de 1958⁴³. El C.E.G. va actuar, sobretot, com promotor d'edicions i de cicles de conferències sobre i va promoure també una exposició nova Gaudí, també al Saló del Tinell patrocinada, en aquest cas pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, els mesos de maig i juny de 1967. A l'entorn de l'exposició es varen editar las Jornadas Internacionales de Estudios Gaudinistas el 1970⁴⁴. El fet que Martinell titulés un dels seus primers llibres com *Gaudinismo*⁴⁵ i que te com a objectiu explicitar les aportacions de Gaudí a l'arquitectura moderna és simptomàtic de l'orientació historiogràfica del seu autor. Entre 1996 i 2002, van recuperar aquesta denominació, un professors vinculats amb l'escola d'Arquitectes Tècnics de Catalunya, actual Escola Politècnica Superior d'Edificació.

Finalment, en aquests anys de gran activitat gaudinista, es crea per ordre ministerial del 3 de març de 1956, la Càtedra Gaudí, a l'Escola d'Arquitectura, aleshores UB i, des de 1973 depenent de la UPC. Primer va ser dirigida per J.F. Ràfols, després per Josep M Sostres i, entre 1868 i l'any 2000, data de la seva jubilació, per Joan Bassegoda Nonell que va ser qui va promoure la seva instal·lació a les caval·lerisses Güell. És la única entitat gaudinista de les comentades que s'ha mantingut fins a l'actualitat, amb un arxiu i Biblioteca i tenint cura de promoure la recerca. Mantenim les nostres reserves respecte altres institucions privades i públiques que sota el nom de Gaudí fan projectes més pròxims a la difusió i coneixement de l'arquitecte que a la recerca en sentit estricte.

---

⁴² *La Sagrada Família y su continuación: conveniencia de un centro de estudios gaudinistas*. Barcelona: Amigos de Gaudí, Cercle Artístic de Sant Lluç, 1957.

⁴³ Els cursos van ser recollits a *Centro de estudios gaudinistas., op. cit.* A la introducció del llibre, el propi Martinell, descriu els objectius del C.E.G.

⁴⁴ Barcelona: Lumen, 1970.

⁴⁵ Barcelona: Publicaciones "Amigos de Gaudí", 1954.

Recentment, el mes de setembre de 2007, s'ha creat una nova associació Amics de Gaudí⁴⁶ fundada per Joan Bassegoda, Etsuro Sotoo, Gabriel Córdoba i Jose Manuel Almuzara, molt relacionada amb l'Associació Pro beatificació Antoni Gaudí, creada el 10 de juny de 1992⁴⁷

Gaudinistes als Estats Units d'Amèrica i al Japó

Volem entrar, ara, a identificar una altra entitat que va tenir un gran protagonisme en la difusió de Gaudí als Estats Units d'Amèrica, Amics de Gaudí USA, creada per George R. Collins (1917-1993), l'any 1956⁴⁸. En aquell moment, Collins, professor de la Universitat de Columbia a Nova York, estava treballava sobre planificació urbana i va anar a Madrid buscant documentació sobre la *Ciudad Lineal* d'Arturo Soria⁴⁹. Segons especifica el mateix Collins en un *curriculum vitae*, redactat en els primers anys de professió, es va desplaçar a Barcelona per visitar l'exposició del Saló del Tinell de 1956. Aquesta avinentesa el va posar en contacte amb Enric Casanelles i amb el crític i historiador de l'art, Alexandre Cirici Pellicer que feia dos anys havia editat una important revisió del Modernisme, *El arte modernista catalán*, en una edició d'Aymà. Va fer dos viatges més, els anys 1958 i 1959 i, en aquest darrer, amb Casanelles i el fotògraf Aleu, van programar un viatge per a conèixer l'obra de Gaudí a Comillas, León i Astorga.

Collins amb la col·laboració amb Amics de Gaudí, van ser els promotors d'una exposició que es va tenir lloc al Museum of Modern Art MOMA, el 1957-1958, *The Architecture of Gaudí*, la primera gran manifestació de Gaudí fora

---

⁴⁶ <https://www.facebook.com/Amics-de-Gaud%C3%AD-397253676998438/timeline> (25-2-2016)

⁴⁷ <http://gaudibeatificacio.com/> (3-3-2016)

⁴⁸ FREIXA 2015, *op.cit.* Es pot consultar també, George R. COLLINS, "The Archive of Catalan Art and Architecture. Los Amigos de Gaudí en EE.UU.", *Antoni Gaudí (1852-1926)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Fundació Caixa de Pensions, Casal de Catalunya de Buenos Aires, Aerolíneas Argentinas, 1986

⁴⁹ La seva esposa Christiane, en una entrevista a la tardor de 2014, ens ha confirmat que, en aquesta data, va conèixer a Xile d'on ella era oriünda, a Arturo Soria.

de les nostres fronteres. L'exposició va ser curada pel gran historiador de l'arquitectura Henry-Russell Hitchcock que també havia estat a Barcelona l'any 1955, i havia vist els preparatius de l'exposició del Tinell. Collins va tenir que superar les reticències dels responsables del museu –entre ells el mateix Hitchcock–, defensors a ultrança de l'esperit modern. Tots ells consideraven que l'obra de Gaudí, com a arquitecte *Art Nouveau*, no tenia cabuda al MOMA. “they are, as far as I know, completely Bauhaus in sentiment, and I only hope that they are take Gaudí seriously and do not just pass him as a surrealist” escriu a una carta a Casanelles⁵⁰. Les fotografies que es conserven a l'arxiu Collins sobre l'exposició ens expliquen còm el concepte modern de disseny va determinar el muntatge de l'exposició i l'obra de Gaudí va ser mostrada en un projecte museogràfic d'esperit plenament racionalista.

Aprofitant el ressò de l'exposició del MOMA i, després del segon viatge de Collins a Barcelona, es va crear, la tardor de 1958, Amics de Gaudí USA⁵¹. Des dels seus inicis va estar vinculada a la Universitat de Columbia de Nova York i tenia com a objectiu crear una col·lecció de materials, fotografies, retalls de premsa, microfilms i diapositives. Els plantejaments tècnics de la nova institució tenien un tarannà diferent d'Amics de Gaudí de Barcelona. No era una entitat cívica com l'associació barcelonina sinó un centre de recerca amb un arxiu i una biblioteca com objectiu principal. En va tenir cura Judith Rohrer, la única dels deixebles de Collins que ha mantingut la línia de recerca, mentre era estudiant de grau. El valor de Collins va ser posar Gaudí en el context internacional, avançant-se als estudis de J.J Sweeney i Josep Lluís Sert, *Antoni Gaudí* (Nova York, Frederick A. Praeger, 1960) i a la de Roberto Pane, *Antoni Gaudí*. (Milà: Edizione de la Comunità, 1964).

---

⁵⁰ Conservada a l'Arxiu Collins

⁵¹ Mecanoscrit en paper còpia *AMIGOS DE GAUDÍ USA* amb la història de l'entitat, tres pàgines. Potser és un esborrall perquè presenta esmenes fetes a mà. Va ser redactat per Enrique E. Serra, Nova York el 10 de juny de 1960. Nota de premsa enviada pel News Office of Columbia University, John Hastings director, 1 de gener de 1958

L'associació japonesa, per la seva banda, va ser promoguda per l'arquitecte Kenji Imai (1895-1987), professor de l'Escola d'Arquitectura de la Universitat de Waseda i és estrictament contemporània de l'americana, 1958. El contacte d'Imai amb l'arquitectura gaudiniana havia estat, però, molt anterior. L'arquitecte japonès havia visitat Barcelona en 1926 a on va arribar sis mesos després de la mort de Gaudí., tot fent un viatge per Europa per conèixer les estacions de metro europees i va recórrer també el territori espanyol fins a Barcelona. Va quedar fascinat per l'arquitectura de Gaudí i en va fer un article que va editar a una revista japonesa⁵². A més, en va fer una edició mecanoscrita de la que se'n conserva un exemplar a l'arxiu Collins. El 1959 es va produir un primer contacte postal entre els dos investigadors en el que es van intercanviar publicacions⁵³. L'estiu de 1963, Imai que ja tenia setanta anys i els seus col·laboradors japonesos, i el religiós dominic que feia de traductor, Pio Watamebe van coincidir amb el professor Collins a Barcelona. Plegats feren una sèrie d'excursions i viatges per visitar obres de Gaudí, els cellers Güell a Garraf i després van anar a Mallorca per veure la intervenció a la Seu⁵⁴.

L'aproximació d'Imai a Gaudí va tenir un caràcter molt diferent que la del professor Collins. Collins sempre va ser un historiador de l'art que va reflexionar sobre Gaudí des d'un punt de vista tècnic i des de la història cultural. No és el cas d'Imai que la seva fascinació per Gaudí i el gaudinisme va anar lligada amb una revisió vital que l'havia portat a convertir-se al catolicisme.

I per acabar, anti-gaudinistes i nous gaudinians

---

⁵² Va editar un article, l'any 1928, a la revista de l'Institut arquitectònic del Japó, amb el títol "Les tendències arquitectòniques a l'estranger" que està reproduït per Masayuki Irie a "La visita del professor Kenji Imai a Barcelona, el año 1926, para conocer a Gaudí", al catàleg de l'exposició citada, *Antoni Gaudí (1851-1926)*, op. cit., pp.13-15.

⁵³ *SPANISH ARCHITECT ANTONIO GAUDI, Modern Architecture in Europe*, vol. II. Mecanoscrit en japonès del llibre d'Imai. A la contraportada hi ha escrit en anglès "prof. Kenji Imai, Architect., Department of Architecture, Waseda University. Tokio. June, 29, 1928. Published by Architecture Institute of Japan". El document consta d'un text curt i unes fotografies. A mà, escrit de Collins "From Kanji Imai, July 1959", referència a la primera trobada entre els dos estudiosos que deuen intercanviar publicacions.

⁵⁴ COLLINS, op. cit, pàg. 49.

Malgrat que no es van constituir com associació, hauríem de fer referència als moviments anti-gaudinistes que es varen anar succeint, entre 1959 i 1990. Crec que podem afirmar que a l'exposició del Tinell de 1956 –com hem dir comissariada per Prats, Sostres i Bohigas que coneixem per les fotografies de Català Roca⁵⁵, va primer la imatge plàstica de Gaudí per sobre de l'arquitecte constructor de la Sagrada Família promoguda per Amics de Gaudí. Sens cap dubte, la creació d'una imatge moderna de Gaudí va ser creada partir de la fotografia, com seria el cas del treball de Joaquim Gomis, editat també el 1958⁵⁶. Però Oriol Bohigas, en va ser el gran difusor. El 27 de gener de 1959, va dictar una conferència al COAC sota el títol “Problemas en la continuación de la Sagrada Familia”⁵⁷ en que resumeix la interrupció basant-se en dos fets, la manca de sentit d'un gran temple expiatori en la religiositat contemporània i el respecte a l'obra de Gaudí que seran els elements que s'aniran repetint al llarg d'aquests anys: potser el més interessant del text és el resum del debat posterior amb aportacions molt oposades al conferenciat per part de Puig Boada, Martinell, Bonet Garí i el sacerdot Joan Ferrando. Davant de la força del debat, aquest va continuar uns dies mes tard als locals d'Amics de Gaudí.

El següent pas va ser la redacció d'un manifest editat a “Cartes a La Vanguardia”, el dia 9 de gener de 1965 signat per prestigiosos artistes, i crítics arquitectes i també membres del clergat, que tenia com a primers signants Antoni de Moragas, degà del Col·legi d'Arquitectes, Alfons Serrahima, president del FAD i Robert Terradas, director de l'Escola d'arquitectura i seguien, entre molts d'altres, Joan Miró, Le Corbusier, Antoni Tàpies, Nikolaus Pevsner, Bruno Zevi, Oriol Bohigas, Alexandre Cirici, Gillo Dorfles i el mateix Josep M. Subirachs. A la polèmica que va seguir hi va participar Tomàs Salvador, el 17 de gener de 1965, respost per un grup d'estudiants

---

⁵⁵ Conservat a l'arxiu del COAC.

⁵⁶ Barcelona: R.M., 1958, amb un prefaci de Le Corbusier i textos de Joan Prats.

⁵⁷ Publicada a *Centro de Estudios Gaudinistas*, op. cit., Bohigas ha tractat moltes vegades el tema; vegi's el recull bibliogràfic sobre Oriol Bohigas, *Bohigas, mbm, en libros y revistas*. Sevilla: Universidad de Sevilla, 2003. <http://fama2.us.es/earq/pdf/bohigas.pdf> (25-2-2016).

d'arquitectura el 24 de gener del mateix any⁵⁸. Tot plegat va crear un clima entre arquitectes i intel·lectuals contraris a la continuació de les obres que es fàcil resseguir en la premsa de l'època.

Però l' intervenció més radical en contra del temple és promoguda per la revista *Artics* i va tenir lloc el 10 de juliol de 1990, un cop Subirachs s'havia fet càrrec de la continuació de les tasques d'escultura. Es va organitzar com una protesta civil davant de la façana de la Passió, es va muntar un pòdium des del qual els assistents a la manifestació, uns 500, dirigien oprobis contra el conjunt escultòric. Tot el seguici de debats es pot seguir la premsa de l'època, hi varen participar, Francesc Miralles, Sergio Vila-San-Juan entrevistant a Subirachs⁵⁹. El pas dels anys i el propi creixement del temple ratlla l'estètica del sublim romàntica amb la seva bella arrogància plena de contrastos ha moderat moltes de les postures radicals. Bohigas es manté, però, en el seu criteri, "La Sagrada Família fa de Barcelona la ciutat més carca d'Europa", va dir en declaracions a *El Punt Avui*, el 2 d'abril de 2011⁶⁰. El que és indiscutible és el fet que la Sagrada Família ha estat un dels temes més debatuts en els darrers anys i que no desenvolupo més àmpliament ja que serà objecte d'un gran treball de Judit Rohrer.

En els anys de la democràcia, altres associacions han volgut recuperar la personalitat de Gaudí, des de múltiples perspectives amb orientació i sentit molt divers, entre gaudinistes i gaudinians, podríem dir, dins d'un nou marc econòmic ja que Gaudí s'ha convertit en el gran valor turístic de Barcelona. S'han creat espai d'oci, museus, centres de interpretació o entitats de tot tipus que fan divulgació de l'obra de Gaudí, moltes vegades, cal reconèixer, confonent la divulgació amb la recerca i reconec que soc molt crítica amb

---

⁵⁸Tots aquests documents es poden recuperar a l'Hemeroteca Digital de *La Vanguardia*.

⁵⁹ Com a resum del procés es molt brillant el testimoni del propi Vicenç Altaíó en un article a *La Vanguardia* el 9 d'abril de 2014 [La_Vanguardia/Edici3n%20del%20mi3rcoles,%2009%20abril%202014,%20p3gina%2034%20-%20Hemeroteca%20-%20Lavanguardia.es.html](http://www.lavanguardia.com/Edici3n%20del%20mi3rcoles,%2009%20abril%202014,%20p3gina%2034%20-%20Hemeroteca%20-%20Lavanguardia.es.html) (25-2-2016).

⁶⁰ <http://www.elpuntavui.cat/article/5-cultura/19-cultura/391018-oriol-bohigas-la-sagrada-familia-fa-de-barcelona-la-ciutat-mes-carca-deuropa.html> (25-2-2016).

alguna d'aquestes actuacions que fins i tot han distorsionat el valor patrimonial d'una part –no de tots afortunadament– dels edificis gaudinians. Podem citar els nous Amics de Gaudí, creats el 22 de desembre de 2008, l' "Associació pro beatificació Antoni Gaudí" fundada el 10 de juny de 1992, que, al menys, no pretén fer ni recerca científica ni divulgació o el Gaudí Research Institute. Però prenen el nom de Gaudí una Facultat d'Història Arqueologia i Arts Cristianes, promoguda per l'Ateneu Universitari Sant Pacià que te lògica ja que Gaudí va ser un gran liturgista; però també un institut de la construcció, una passarel·la de moda o, de signe molt diferent, un nou centre universitari.

Estem assistint⁶¹ a un procés en que tot el nostre entorn està gaudinitzat, un ampli fenomen que ha generat una nova creativitat que ha portat també a la creació d'algunes rèpliques de qualitat, però moltes d'altres fetes amb simples finalitats comercials. Hi podem trobar rèpliques exactes com les sèries numerades de mobles gaudinians; però i també tiradors, mostres de paviment hexagonal amb motius marins de la Casa Escofet elaborat per la mateixa empresa⁶². Un altre qüestió és l'ambigu joc del canvi d'escala dels objectes com la conversió en sotagots del mosaic Escofet, però les més curioses són les nomenades Col·leccions o Sèries Gaudí. La mateixa Ceràmica Serra, empresa autora de les millors peces de ceràmica del Modernisme, reconeixen els avantatges econòmics que els hi reporten les sèries Gaudí. Però el gran fenomen contemporani, és el del marxandatge turístic que ja he treballat en un altre ocasió que ha portat a l'abús del drac del Park Güell com a suport de llibres i propaganda d'una càmera hiperbàrica, les setrilleres de Marquina amb dibuix de trencadís, en tot un recorregut en el qual els límits entre lo pràctic i el ridícul són molt febles ja que, normalment, els *souvenirs* són de pèssim gust i és, sobretot, la tècnica del trencadís la gran protagonista de tot aquest procés.

---

⁶¹ Tractat per Juan José Lahuerta a l'exposició *Univers Gaudí*, l'any 2002. Vegi's també Mireia FREIXA, "From Craftsmanship to Cruise Ships: Antoni Gaudí and the trencadís technique". 9th International Conference of the International Committee for Design History and Studies. Brussels: 2010.

⁶² Teresa NAVAS, "The Gaudí floor tile: memory, trajectory and identity in Catalan Industrial Design". *Tradition, transition, trajectories: major or minor influences?*. 9th International Conference of the International Committee for Design History and Studies. Aveiro: Bluches Publishers, 2015.

El *trencadís*, de fet una tècnica ideada per Gaudí, s'ha convertit en una icona de Barcelona i una imatge de lo mediterrani del que podem oferir alguns exemples genials, i potser el més sorprenent és quan el *trencadís* “barcelonitza o catalanitza”, fragmentant el fons blau del Partit Popular català.

Els hi he ofert un recorregut sobre un joc de paraules que, més enllà dels termes, ens porten a uns conceptes i actituds que, en darrera instància representen una imprecisa actitud col·lectiva. Hem de tenir clar, però, que tant Antoni Gaudí com la seva memòria històrica ha de ser patrimoni de tothom i que tots l'hem de respectar.